

Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Martina Pavlicová

Ústav evropské etnologie je pod tímto názvem etablován na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně od roku 1991. Jeho kontinuita se však odvíjí již od roku 1946, kdy byl na téže fakultě založen Seminář pro etnografii a etnologii, v jehož vedení stannul univerzitní profesor Antonín Václavík (1891–1959). Vznik odborného univerzitetního pracoviště tohoto zaměření nebyl náhodný. Odrážel nejenom snahy o rozšíření spektra studijních oborů na poválečné univerzitě, ale byl také logickým vyústěním snah, které již od poloviny 19. století provázely českou společnost a které vedly k zájmu o lidovou kulturu venkovského prostředí. V evropských intencích vidíme tuto orientaci, tedy poznání kultury „prostého“ člověka, v různých úrovních již od dob osvícenství. Teprve však preromantismus a romantismus vtiskly těmto snahám filozofický náboj a přivedly intelektuálské kruhy ke sběratelskému zájmu a stále odbornějšímu zkoumání kultury venkova a posléze i nižších sociálních vrstev v městském prostoru. Odraz těchto aktivit v celoevropském pohledu byl velmi viditelný i v českém prostředí, kde se na konci 19. století vykrytalizoval v celonárodní proud s vizemi filozofickými, politickými a samozřejmě odbornými. Vedle odborných proudů se však rozvíjely i proudy ochranné a revitalizační, protože mnohé po generace tradované projevy lidové kultury ve svém přirozeném prostředí již zanikaly a obecně rozšířený romantický názor o nenahraditelných hodnotách tradiční kultury venkova podněcoval zejména vzdělané vrstvy k aktivitám, jež se snažily o záchranu mizejících kulturních projevů. Ačkoli v evropském odborném prostředí se začaly objevovat myšlenky, jež revidovaly zaměření oboru pouze na tradiční lidovou kulturu — viz koncept evropské etnologie Sigurda Erixona (1888–1968) — praktické vyústění těchto úvah se postupně prosazovalo až ve druhé polovině 20. století.

Antonín Václavík po založení semináře v roce 1946 (odborná výuka ale byla zahájena již na podzim roku 1945) získal v prvních posluchačích pozdější velmi výrazné osobnosti české „etnografie a etnologie“, jak byl nazýván nový obor poválečné filozofické fakulty. Své studenty vysílal do terénu k zachycení a zpracování zanikající tradiční lidové kultury, k zaznamenání archaismů, které zvláště po druhé světové válce nenávratně mizely z každodenní venkovské kultury. Navazoval tak ve své koncepci na badatelský záměr poznat tradiční lidovou kulturu v co nejširším rozpětí, ale především se snahou o postižení geneze jejích jednotlivých projevů.

V době založení semináře měl za sebou Antonín Václavík bohatou praxi terénní, muzejní a rovněž úřednickou. S terénní prací a sběratelskou činností začínal v ob-

lasti rodného Luhačovicka (narodil se v Pozlovicích u Luhačovic). V letech 1918–1939 působil jako referent pro lidovou kulturu na Ministerstvu školství a národní osvěty v Bratislavě. V téže době vystudoval národopis u Karla Chotka na univerzitě v Bratislavě (roku 1929 získal doktorát) a v roce 1933 se habilitoval na Masarykově univerzitě v Brně. V době svého působení na Slovensku se také velmi intenzivně věnoval muzejní práci — Skalica, Martin, Luhačovice, Bratislava, Piešťany, Ružomberok. Ve válečných letech pak působil v muzeu v Uherském Hradišti.

Návrh na založení stolice pro československý národopis na brněnské univerzitě byl schválen již roku 1938, stejně jako mimořádná Václavíkova profesura. K realizaci však došlo až v poválečné době se znovuotevřením vysokých škol.

V květnu roku 1945 byl Antonín Václavík navržen za mimořádného profesora, v říjnu 1945 byl jmenován řádným profesorem. V téže době již byl budován Seminář pro etnografii a etnologii. Václavíkovy přednášky byly realizovány nejprve v rámci filologického studia, po roce 1948 v sekci uměnovědných oborů. V té době již vycházeli první absolventi oboru — v roce 1949 to byli Ludvík Kunz (1914–2005) a Oldřich Sirovátka (1925–1992), v roce 1950 Karel Fojtík (1918–1999), který se stal prvním Václavíkovým asistentem. Přednášky při výuce národopisu začínají postupně konat již Václavíkovi brněnští absolventi — např. Ludvík Kunz, Oldřich Sirovátka, Ivo Stolařík (1923–2010), Jaroslav Štika (1931–2010). Od roku 1955 také Richard Jeřábek (1931–2006), který se v roce 1953 stal asistentem semináře, stejně jako poté v roce 1959 Dušan Holý (1933). Richard Jeřábek po Václavíkově úmrtí v roce 1959 převzal vedení pracoviště, které se dále začalo personálně stabilizovat. V roce 1961 přibyl na pracoviště Václav Frolec (1934–1992), v roce 1963 Bohuslav Beneš (1927–2014). Vedle interních pedagogů nadále konali přednášky i externí vyučující, což postupně zpevňovalo síť oboru. Ten byl v té době ve svém směřování vnímán jako obor historický s teritoriální vazbou zejména na slovanská etnika.

Richard Jeřábek se v roce 1963 stal docentem české a slovenské etnografie (profesuru získal poté v roce 1968) a v roce 1964 vznikla samostatná Katedra etnografie a folkloristiky (organizační peripetie pracoviště byly během let značné — v roce 1950 při reorganizaci fakulty byl Seminář pro etnografii a etnologii začleněn do Katedry historie, v roce 1954 vznikla Katedra prehistorie a národopisu, v roce 1961 Katedra dějin umění a národopisu, v roce 1962 Katedra dějin umění, výtvarné výchovy a etnografie). Samostatnost katedry skončila v době normalizace. V roce 1970 byla přičleněna jako oddělení ke Katedře historie a etnografie střední, jihovýchodní a východní Evropy (v roce 1986 vzniká pak Katedra historie, archivnictví a etnografie).

Nezávislá koncepce katedry, včetně personálního obsazení, se mohla plně a bez překážek začít realizovat až v nových společenských podmínkách, kdy se pracoviště v roce 1991 opět osamostatnilo a začala jeho existence pod názvem Ústav evropské etnologie. Naplnila se tak představa profesora Richarda Jeřábka o rozvoji moderní etnologie v celé šíři, která se nebude zabývat jen tradiční lidovou kulturou, ale která bude vycházet z konceptu evropské etnologie, jak jej postupně v druhé polovině 20. století přijímala zejména západoevropská etnologická pracoviště.

Po úmrtí prof. Václava Frolce a odchodu prof. Bohuslava Beneše do penze se otevřela také možnost generační výměny. Na počátku 90. let se novými kmenovými pracovníky stali Martina Pavlicová (1964) a Miroslav Válka (1951), po roce 2000 Alena

Křížová (1956), Roman Doušek (1977) a Daniel Drápala (1976). Od roku 2006 je vedoucím ústavu Miroslav Válka.

Zaměříme-li pozornost na badatelskou orientaci sedmdesáti let existence brněnského univerzitního pracoviště, vidíme, že již ve svých počátcích mělo na co navazovat. Ještě před jeho vznikem, v době meziválečné, se formovaly proudy, které podněcovaly konstituování univerzitního oboru etnologie. Vycházely z aktivit, které lze zařadit již na přelom 19. a 20. století, kdy ve společnosti silně rezonovaly národopisné snahy spojené s národním uvědomováním. V Brně k tomu náleží i mimořádné aktivity Pracovního výboru pro českou národní píseň na Moravě a ve Slezsku vedeného Leošem Janáčkem (1854–1928). Soustřeďoval se kolem něj výrazný intelektuální okruh, který přispěl nejenom k vybudování sbírkových fondů lidových písní, ale i k počátkům univerzitního studia vybrané folkloristické tematiky na nově založené Masarykově univerzitě (1919), jež se realizovalo zejména na půdě oborů muzikologie a literární vědy (obecná etnologická problematika se v tomto období objevovala na univerzitě zásluhou některých osobností také v přednáškách zeměpisných či antropologických).

Ústav evropské etnologie patří dnes k vysokoškolským pracovištím, která nabízejí zájemcům systémové studium společnosti a kultury v širokých kontextech humanitních a sociálních věd. Poznání tradiční lidové kultury ve společenských vývojových procesech od konce 18. století až po současnost dává dnešním badatelům velké možnosti srovnávacího přístupu. Na tuto dimenzi pak navazují novodobá studia společnosti a kultury, jež vedou k pochopení řady konceptů souvisejících s dnešní dobou, jako jsou např. identita, kulturní dědictví, etnické procesy, kulturní a etnické stereotypy. Etnologickou problematiku můžeme studovat v historických kategoriích, ale stejně tak ji lze otevřít v širokém spektru kategorií sociálních. Studium každodennosti, masové kultury, etnických procesů, urbanizace a dalších témat můžeme díky etnologii uchopit v průniku obou přístupů a získat plastický obraz o člověku a jeho životě v minulosti i dnes.

LITERATURA

Drápala, D. (ed.) 2010. *Antonín Václavík (1891–1959) a evropská etnologie. Kontexty doby a díla*. Brno: Masarykova univerzita.

Válka, M. a kol. 2016. *Od národopisu k evropské etnologii. 70 let Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity*. Brno: Masarykova univerzita.